

KULTURA
LITERATURA
IKUSKIZUNAK
SOZIOLINGUISTIKA

KULTURA

ALBERTO BARANDIARAN

IRUÑEKO LITERATUR LEHIAKETA

Koldo Izagirrek esan zuen aldizkari honetan bertan, duela askotxo, Nafarroako Xalbador zela, baten bat izatekotan, merezi zuen literatur sari bakarrenetakoa, lurralde foralean zuela benetako zentzua horrelako lehiaketak. Duela askotxo ere desagertu zen Eduardo Gil Bera, Patziku Perurena edo Aingeru Epaltza kaleratu zituen saria, agintariak axolabaiko direlako beti atarramendurik ikusten ez duten gauzekin, eta, baita ere, ziklikoki errepikatzen zirelako saridunak. Iruñeko Udalarenak hartu zuen lekukoa, eta, esparrua bestelakoa badu ere —egile berrientzako literatur lehiaketa da—, jakinmina izaten da ur-

tero epaiaren aurrean, izen ezezagunen artean luma berriak antzemango diren esperantzan.

Aurtengo erabakia jakinarazteko egin zen ekitaldian txiribitak atera ziren askoren begietatik narrazio laburreko mahaiburuia zen Jose Maria Satrustegi euskaltzainak sariak arrazoitu zituenean. Juan Kruz Lakastaren lana «hiri-etnografia» zela esan zuen lehendabizi, bigarrenaz ezer interesgarririk ez zuen aipatu eta filologia azterketa sakona egin zuen hirugarenaren gainean, egileei gomendatzeko gero arreta handiagoa edukitzeko euskararekin, hurrengo urtean sari gehiago lortu nahi bazuten. Literatura epaitzeko hizkuntzalari bat hartzearen arriskua, bistan denez.

Onartu zuen, hala eta guztiz ere, berak ezezaguna zuen errealitate baten berri eman ziotela lanok, eta kabinak edo autobusak erretzeko grinaz gain, gazte batzuegan ikuskera, kezka, filosofia —«zerbait» esan zuen Satrustegik, hori, «zerbait»— aski kurioa zegoela konturatu zela. Iruñeko lehiaketa baterako Arruazutik eta bere liburutegitik gutxitan —Euskaltzaindiko bileretara joateko ez bada— ateratzen dena hautatzearen ordaina.

Izagirrek bere garaian ikusi zituen arrazoiak bestelakoak izanik ere, merezi duen lehiaketa bakan horietako bat da Iruñeko Udalarena. Baditu besteen ajeak —larriena saritutako lanak gehienetan ez direla iristen publikoarengana, edo edizio penagarriak egiten direla—, baina badu ere oso toki gutxitan aurki daitekeen kalitate: Satrustegi bezalako jakintsuak ohar-tu egiten direla horrenbestetan gutxietsitako ikastolakumeen hizkerak ere egin duela bere bidea lur arrotzean, sortu dituela bere topikoak, bere irudi literarioak, bere metaforak, eta gai dela gariaren horia —belarraren berdea ahaztuta—, hiriaren ordokia —baserrien inguruko maldak baztertuta— edo patxaranaren zaporea —sagardoa ezetsita— gaitzat hartzeko idazteko.

Edorta Jimenezek esan zuen noizbait euskal literaturak egin behar zuela Bilbori buruz bere nobela, eta asmatu behar zuela horretarako hizkera. Iruñean hasiak dira asmatzen eurenena. □

BILBOKO ARTE EDERRETAKO MUSEOA

Irakurri, irakurri nuen Bilboko Arte Ederretako Museoaren egitasmoa hurrengo urteetarako: 1.200 m² gehiago edukitzeko 400 milioi pezeta gastatu behar dituzte. Guggenheim Museoaren inaugurazioak eta Museoen Sistema berriak aldaketak egitera behartu ditu lehen Bizkaiko Diputazioarena eta orain Bilboko Udalarena den museoko agintariak. Bilatu nuen berriaren lerroen artean «Espainiako pintura» kartelaren azpian dauden euskal pintoreen lanak batera jarri behar ote zituzten, euskal artea izango ote zen toki berri horretan paratu behar zena, behingoz gozatu ahal izango genituzkeelako horrela Francisco Iturrino, Juan Echevarria, Aurelio Arteta edo Gustavo de Maezturen lanak elkarren ondoan ikusita, eta haien arteko loturak deskubritu; antzeman genezakeelako akaso Zubiaurre anaien koadroei darien maiestitatea, Alberto Arrueren solemnitatea edo Dario de Regoyosen kolore eta naturalismoa. Ez da horrelako ezer, jakina. Joan den mendeko bukaerako eta mende honen hasierako artista hauen produkzioa izen handiagoa duten —eta museo bati prestigioa ematen omen dioten— koadro ezagunagoen ondoan egongo da aurrerantzean ere, ikasle, irakasle eta artezaleen zoritxarrerako.

Kontua ez da errebindikatzea inoiz existitu ez den euskal pintura, baina ulertzea eta ezagutzea industrializazioarekin batera sortu ziren nabarmentzeko moduko artista hauen ekarpena. Aukera izatea jakiteko Iturrinorekin batera egin zuela Pablo Picasso handiak Parisen prestatu zioten lehen erakusketa, bera dela kubismoaren sortzaileak 1909an pintatu zuen *Hombrer en azul* koadroan azaltzen dena, berarekin deskubritu zuela Henry Matissek hegoaldeko argia; ohartaraztea Bilboko burgesia, Europako beste tokietan gertatu zen bezala, hasi zela arteari gustua hartzen, izan zituen posibilitate ekonomikoekin alderatuta ahalegin txikia izan bazen ere. Jakitea 1910an sortu zen Euskal Artisten Elkartearen gogotik saiatu zela artea bultzatzen, ezagutarazten eta prestigiatzen, 36ko gerraren hasierak hegoak moztu zizkion arte. Baina ondoko produkzio osoaren oinarriak paratu zituen belaunaldi honen lanak ez omen du mezezi gela propioa, errealitate ezberdina den neurrian tratamen-

du bereizia. Jakina, hor dugu Euskal Museoa, Historiaurre a n sortu ditugu-eta aipamenik merezi duten artelan bakarrak.

Museoak berak eratu berri duen aholkulari taldearen artean Eduardo Txillida dago. Ezin jakin berri ona den, planteamen-
dua beste era batekoa egingo ote duten aurrerantzean, baina askok estimatuko genuke Euskal Herrian eginikoari duen garrantzia emango baliote. Sikiera, entzun behar ez izateko soilik ezjakintasunak sortu ditzakeen epai artistikoak.□

ETXE TXURIAK, ETXE BELTZAK

Bazen gure herrian azken urteotan bota diren etxe guztieta-
ko argazkiak eduki nahi izan zituen andre bat. Molde berriko apartamentuak egin behar zirela-eta lehen dotore askoa zen parte zaharreko edozein etxe —berarentzat familia bat, aurpegi eta istorio asko, bizitza oso bat— erortzekotan zegoela jakin bezain pronto herriko argazkilariari deitu eta fotoa ateratzeko enkargatzen zion. Izan den suntsiduraren abiada kontuan hartuta, lan franko egin du Matiasek, eta artxibo ezinago intere sgarria Maritxuk. Egun oraindik bizirik balitz beste hiru enkargu egingo zizkion egunotan argazkilari zaharrari, horien artean herrian izan den etxerik prestuenetakoama. Bota behar baitute, Nafarroa erdia autobide bihurtu duten honetan —azkar etxetik lanera, azkarrago lanetik etxera— horrenbeste estimatu eta arrunt ongi saltzen diren txalet adosatu inpersonal horietakoen sorta berri bat egiteko.

Kilometroasko egin izan ez bagenitu gure herriko bisaiaren mudantza trazagaiztoko hau salbuespen lotsagarri eta ezkutatu beharrekoa dela pentsatuko genuke, herri-arkitektura hau aztertu duten adituek —Julio Caro Barojak edo Leoncio Urabaie-
nek, garrantzitsuenak aipatzearren— goraki ederretsi dituzte-
lako herri askotan topatu dituzten harribitxiak, hitz bat ere dedikatu gabe mende honen hasieratik etengabekoa izan den etxe tradizionalen desagerpenari.

Xabier Morras EHUko irakasle eta pintoreak eraitsi du bere tesian gure herrien edertasunaz dagoen topiko aski zabal-

dua: mende honen hasieran zegoen jatorrizko herri-arkitektu-
ratik %18 inguru besterik ez da gelditzen egun bere osagarri
guztiekin. Tipi-tapako hondamendi honen arrazoiak asko di-
ra, eta ez txikiena eredu faltsuak zabaltzeko agintariak izan du-
ten ardura. Nafarroan, esate baterako, eta ia 25 urtez, herri eta
etxe-lehiaketak bultzatu zituen Diputazioak, eta benetako as-
takeriak egin ziren. Herri osoak berreraiki ziren goitik behera
—Aurizberri izan daiteke adibide aipagarriena—, eta gero jato-
rrizko arkitektura gisa saldu. Berdin zion elurteentzat propio
eginiko teilatu horien ezaugarri guztiak —teila beltzak, inguruan
aurki daitekeen arbelez eginikoak— desagertuak baziren, aitzina-
ldea janzten zuten harriak karez estaliak baziren edo han eta
hemen leiho handi eta ausarki barnizatuak zabalduak baziren
inolako proportziorik gabe. Berdin zion. Horixe izango zen au-
rrentzean jatorrizkoa, betikoa.

Egin du errolda Morrasede, eta datuak estrapolatu. Goro to
berezia omen diegu sarrerako ate borobilei, karrerapei, zure z-
ko balkoiei eta ate aurreko zoluei. Maite ditugu maite porlana,
b u rdina, kristala eta are zinka ere. Maite ditugu, hondamendi,
etxe txuriak, bazterreko zaizkigu beltzak, denboraren marka du-
tenak. Noski, irakaslearen dolua kritikagarria dateke, etxeak
aldatu eta berritzeko nahi obsesibo honen atzean jendeak pi-
suzko arrazoiak eduki dituelako gehienetan —dela etxeak bes-
te zereginetarako pentsatuak zirela, dela berrikuntzei esker
askoz ere egokiagoak direla gaur egungo bizitzarako, dela mate-
rial berriak merkeagoak eta errazago aurkitzekoak direla—,
baina interesgarriena da uniformatasunaren aurka egiten duen
oihua.

Ohartu naiz, gainera, faltsua dela kanpoaldeko edertasun
txuri hori, bereziak diren etxeak tonu askotarikoak direla,
mendeen ajeak harri orotan zizelduta dituztenak, prestu eta
duin zahartzaroaren makaldian ere. Orain asko begiratzen
diot errepide ondoko baserri dotore bati. Teilatua okertua dau-
ka, urteak eta urteak zamakari aritu den kisugilearen bizka-
rra balitz bezala, eta ate gaineko tonu laranjak, inguratzen
duen gariaren eta udan fuerte jotzen duen eguzkiaren nabardu-
rak denak, sujerenteak dira arraso. Bideberrira ematen duen

aldean leihotxo bat dauka txiki-txikia, eta kotxetik ikusten dudala, printz bat bezala, argitxo bat enmarkatzen du une batez.□

LITERATURA

HARKAITZ CANO

GALIZIARA IHESI

Sator izkribatzailearen lerrook idazteko lana onartzera eraman nauen diplomazia berak eman zidan, joan den abenduan —patuaren gauzak— Durangoko uholdetik ihes egin eta Santiago de Compostelako jardunaldi batzuetan idazle gazteen artean murgiltzeko okasioa. Ondorio interesgarririk? Betikoa, Katalunian gurean baino hobeto dabiltzala, eta Galizian gu baino okerrago oraindik. Madrilen telefono mugikorrarekin ibiltzen direla poeta gazteak. Eta gazteak ez direla hain gazte. Atentzioa eman zigun halaber, bai niri eta bai bidaiakide izan nuen Juan Ramon Madariagari, poesiak Galizian duen arrakastak eta bertako idazle gazteek beren aurreko belaunaldiekin (edo hauek gazteekin, ez dakit nola esan) duten borroka bortitzak, eta belaunaldi berriak aurrekoekiko erabat independente direna aldarrikatu nahiak.

Hori alde batera utzita, pentsatzekoa da, neroni bezala, irakurzale gehienak Durangoko uholdeak sortarazitako *kalteak* konpontzen arituko direla oraindik (esker mila argitaletxeei urtarrilean su-etentxo hau deklaratzegatik), liburu guztiak irentsi ezinik, alegia. Eta uholdeek dakarten kaltea konpontzeko auzolana premiazkoa da literaturan ere, jakina. Liburu guztiak irakurtzeko auzoen laguntza eskatu behar izaten dut, nik behintzat. Lehenengo urtean aurpegi bitxiarekin so egiten dizute liburu piloa banatzeko asmoz tinbrea sakatzean, zerbait saltzera ote zoazeneko susmoak jota. Baina hurrengo urtetik aurrera primeran. Kafea hartzera gonbidatu ere igoyal.